

Sokollu Kıbrıs'ın Fethine Gerçekten Karşı Mıydı?

Was Sokollu Against to The Battle of Cyprus Indeed?

Nazım BERATLI

Doç. Dr. Kıbrıs Sosyal Bilimler Üniversitesi, İnsan ve Toplum Bilimleri
Fakültesi, Psikoloji Bölümü

Associate Professor, Cyprus Social Sciences University, Faculty of
Humanities and Social Sciences, Department of Psychology, Nicosia/TRNC

nazim.beratli@kisbu.edu.tr

ORCID ID: orcid.org/0000-0002-4064-6055

Makale Bilgisi | Article Information

Makale Türü / Article Type: Araştırma Makalesi / Research Article

Geliş Tarihi / Date Received: 18 Kasım / November 2019

Kabul Tarihi / Date Accepted: 21 Kasım / December 2019

Yayın Tarihi / Date Published: 15 Aralık / December 2019

Yayın Sezonu / Pub Date Season: Aralık / December 2019

Atıf / Citation: Beratlı, Nazım. "Sokollu Kıbrıs'ın Fethine Gerçekten Karşı MıANYdı?
/ Was Sokollu against to the battle of Cyprus indeed?". *kid: kisbu ilahiyat dergisi /
journal of kisbu ilahiyat* 2 (Aralık / December 2019/2): 51-64.

DOI:

İntihal: Bu makale, iThenticate yazılımınca taranmıştır. İntihal tespit edilmemiştir.

Plagiarism: This article has been scanned by iThenticate. No plagiarism detected.

web: <http://dergipark.gov.tr/kisbu> | [mailto: ilahiyatdergisi@kisbu.edu.tr](mailto:ilahiyatdergisi@kisbu.edu.tr)

Copyright © Published by Kıbrıs Sosyal Bilimler Üniversitesi, Dini İlimler Fakültesi / Cyprus Social
Sciences University, Faculty of Religious Sciences, Nicosia, TRNC

Bütün hakları saklıdır. / All right reserved.

Öz

Kıbrıs Adası'nın Osmanlılarca fethinden beri, zamanın sadrazamı Sokollu Mehmet Paşa'nın, Venedik ile ilişkileri bozmamak adına, sefere karşı olduğu ileri sürülmektedir. İddianın kaynağı o çağda İstanbul'da bulunan Venedik Balyosu'nun bir raporudur. Ancak çağdaş tarih yazımı ilkelerine göre, bir tarihsel olay kendi çağının öteki olaylarından koparılarak tek başına ilişkisiz bir olaymış gibi değerlendirilirse, yanlışa düşüleceği gibi özellikle karşıt kaynakları da inceleyen bir çapraz okuma olmadan değerlendirilmeye çalışılması da hataya düşülmesinin, başlıca sebebidir. Sık sık dile getirilen bu iddia anlattığımız gibi bir tek rapora dayanılarak yazılmakta olması bakımından, hem zamanın çağdaş diğer olayları ve hem de karşıt kaynaklar da ele alınarak, bir daha değerlendirilmeye muhtaçtır.

Bu çalışmada kaynak taraması yapılarak, yeni bir değerlendirme yapılmaya çalışılmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Sokollu Mehmet Paşa, Kıbrıs, Venedik, İspanya, Komplol, İspanya Müslümanları.

Abstract

It is used to be said that the Grand Vezir of the time, Mehmet Pasha Sokolevich was at the opposite side to the battle against Venice, for Cyprus. This claim has been depended on a report which was wrote by the Ballios (representative) of Venice in Istanbul. He reported to the senate of the republic that, Grand Vezir told him that he didn't support the policy of the empire towards the island. Although it was not logical but it seems that may be either Ballios himself, or the members of the Senate of Venice wanted to believe it! It was impossible to think that the second man of the empire could support such a policy. However, when somebody tries to make a research among the references of the time, we can meet some other evidences which show us that at the same time Grand vezir of the empire was administrating two important operations against the Venice republic. The first one was a great explosion in the harbour of Venice, which was destroyed the Arsenal and the navy of the republic and let them in a very weak point! The second one was to create and strongly supported a rebellion in Spain by the Muslim people of Iberia who called as Moriconos and destroyed all of the alliance proposals of the Pope. Because the strongest fleets of the Spain had to stay at their own coast in order to defend their country from an Ottoman reinforcement interference to the Muslims of Andalusia. As a result Ottoman navy became the strongest power in Mediterranean World. Because Christians couldn't establish an alliance against the Ottoman threat. After such centuries, it seems us that Mehmet Pasha made a conspiracy to the Ballios of Venice in Istanbul. This article tries to explain the real situation between the Ottoman Empire, Kingdom of the Spain, Republic of Venice and Vatican during the time of the Cyprus war from the classic historical writers of both sides, by making a cross reading.

Keywords: Mehmet Pasha Sokoloviç, Cyprus, Venice, Spain, Conspiracy, Moriconos.

GİRİŞ

Osmanlı Devleti'nin, Mısır'ın fethinden sonra, 1426 yılından beri, Lüzinyanlar'ın Mısır'a ödediği yıllık haraca mahsuben, Venedikliler'den haraç almaya başladığını; yâni bir anlamda, Kıbrıs'ın Osmanlı'nın vassal devleti haline geldiğini, bilmekteyiz. Yavuz Sultan Selim, Kahire'de bulunduğu sırada, Silahatlar Kethüdası Ali Ağa'yı dört kayıkla adaya göndererek, Kıbrıs'ın haracının artık Memlûkler'e değil, İstanbul'a ödeneceğini tebliğ ettirmişti. (Uzunçarşılı, ts.) O çağda görülen bu uygulamanın anlamı, Kıbrıs'ta Venedik yönetiminin varlığının, Osmanlı'nın iznine tabi olması ya da bir tehlike halinde, Osmanlı'nın adadaki yönetimi koruyup kollamasıdır.

Adanın doğrudan doğruya fethedilip devletin "mülkü" haline getirilmesi kararının ne zaman verildiğini bilmek, bugün artık mümkün değildir. 1570 yılı başında (6 Mart 1570) Divan-u Hümayun'un adayı fethetmek kararını alıp, bunu bir şeyhülislâm fetvası ile teyid ettirmesi, devletin böyle bir niyetinin olduğunun, artık açığa vurulmasıdır. 12 Numaralı Mühimme Defteri'nde yer alan Divan-u Hümayun Kararı (Sefer Cüzü) ve Şeyhülislâm Fetvası, "Osmanlı Devleti'nin bu kararının, Venedik'e de duyurulması için yazılmıştır, asıl karar, çok daha önce verilmiştir." dersek, iddiamıza hak verecek tarihsel kanıtlar bulmamız, mümkündür.

1. SEFER KARARININ SEBEPLERİ İLE İLGİLİ İDDİALAR

Bir İspanyol Yahudisi olan Josepf Nası'nın II. Selim ile olan dostluğunun, onda ham hayaller yaratması, Lala Mustafa Paşa'nın, Sokollu ile olan sürtüşmesinde ona bir üstünlük edinmek için "Fatih" sanını edinmeye kalkması, Piyale Paşa'nın benzer gayretleri, serkeşliği herkesçe bilinen Sarı Selim'in Koumandaria Şarabı'na göz koymuş olması gibi iddialar, adanın fethinden beri batılı tarihçilerin dillerinde dolanmaktadır! Osmanlı gibi "cihanşumûl" bir devletin, bu türden kişisel kaygılarla (o kaygıların sahibi padişah bile olsa), sonuçları itibarıyla bu kadar büyük sorunlar yaratacak bir işe kalkıştığını ileri sürmek için, insanın tarihsel bilgidен ve Osmanlı imparatorluğunun yapısından, bihaber olması gerekir.

İddiaya göre, Sokollu, Avrupa ile olan savaşın ertelenmesini, Don - Volga ve hatta Suveyş Kanallarının açılmasını; Osmanlı devletinin bu kanalların

ilkinden Orta Asya'ya, ikincisinden Hind Okyanusuna sarkmasını hedeflemektedir. Böylece devlet doğu-batı (Asya - Avrupa) ve kuzey / güney (Sibirya - Akdeniz) ticaret yollarının egemenliğini yeniden ele geçirecek, coğrafi keşifler yüzünden düşen gelirler tekrar artırılırken, batıdaki en büyük rakip olan Habsburglar da çaresiz bırakılacaklardır. Hind Okyanusu'nda, Avrupalı tüccarların serbestçe ticaret yapmaları, eskiden İskenderiye'de toplanan doğu mallarının artık doğrudan Lizbon'a taşınmaları engellenecektir. Orta Asya'da ise bir yandan doğudaki en büyük rakip İran sarılmış olacak; öte yandan da Hindistan'a sarkılıp, doğu malları ticareti üzerindeki tekel yeniden kurulacaktır. Bu da hem devletin gelirlerini eski boyutlara çekecek ve hem de batıdaki en büyük rakip; Habsburg hanedanının soluk yollarını tıkayacaktır. Yaygın iddiaya bakarsak, Sokollu'ya göre o esnada Kıbrıs'ın fethine girişmek; taktik bir yanıdır. Bu girişim, doğudaki düşman (İran) bütün gücü ile istim üstünde iken; batıda da Venedik, Papalık ve Avusturya ile birlikte İber Yarımadasının egemenliğini de elinde bulunduran Habsburglar'ın birleşmesini sağlayacak ve devleti iki cephede birden, savaşa sokacaktır. Tarihçilerin çoğunun katıldığı bu varsayımın tek kanıtı, o zamanlar İstanbul'daki Venedik Balyosu (elçi) ile Sokollu Mehmet Paşa arasındaki "sıkı" dostluk ve balyos'un merkeze gönderdiği raporlardır.

2. FARKLI BİR TESPİT

Fernand Braudel, Sokollu konusunda bütün öteki batılı tarihçilerden ayrılır ve sadrazamın, Kanunî geleneğinde yetişmiş bir "şahin" olması bir yana, kendinin politikasından farklı bir yöne doğru giden "bir geminin dümenini" tutacak düzeyde bir insan olmadığını, Venedik elçisine bir oyun oynamış olması olasılığının hiç de göz ardı edilemeyeceğini belirtir. Braudel, Joseph Nassi'nin şahsında ortaya çıkan "şahin" ve Sokollu'nun ortaya koyduğu "güvercin" politikalarının, aslında Osmanlı yönetiminin, Kıbrıs'ın alınabilmesi için onlara verdiği birer rol olduğuna inanmaktadır. (Braudel, 1993) Aynı yazarın, Türk ve İspanyol devletlerinin 1567 ile 1569 arasındaki yılları, "birbirlerini izleyerek harekete geçmeme ve mümkün olduğunca sahte söylentiler çıkarıp, birbirlerini korkutmaya çalışarak geçirdikleri" ne değgin saptamasını gözden geçirenler, (Braudel, 1993) Braudel'in Sokollu hakkındaki "varsayımının" (deyim kendisine aittir) hiç de yabana atılmayacağını görürler.

Sokollu, eğer Venedik elçisinin hakkında yazdıkları doğruysa, biri hariç: bütün öngörülerinde haklı çıkmıştır. Gerçi Osmanlı bütün rakiplerinin de hakkından gelmeyi becermiştir ama yine de onun haklı olduğu bir nokta var ki o savaşların sonunda Osmanlı ile İspanya arasında yapılan barış anlaşması, Osmanlı donanmasının otuz yıl limanlarda beklemesi sonucunu vermiş ve Donanma-yü Humayûn, bir daha Akdeniz'in tek hâkimi olamamıştır. (Braudel, 1993)

Sokollu karşıtlarının gerekçesi ise devletin toprakları arasındaki bir deniz parçasının tam da ortasında, her şeye karşın yabancı egemenliğindeki stratejik bir adanın verdiği ve verebileceği zararlar olmalıdır. Nitekim Atâyî'nin Şakayık Zeyli'sinde, adanın "müslümanların yolu üzerinde bulunduğu, Mısır ve Yemen'den gelen zahire ile Hind ve Aden'den gelen malların kontrolünün buradan mümkün olduğu, ama Kıbrıs'ın 'küffar' elinde olduğu" yazılmaktadır. (Uzunçarşılı, ts.) Sözkonusu sefer emri ve fetva'da yer alan, "adanın eskiden de müslüman toprağı olması, hacca giden gemilere saldıran korsanlara yataklık etmesi" gibi gerekçeler, bize bahane gibi görünmektedir. Bu sayılanlar eğer vardıysa bile, o gün ortaya çıkmış değillerdi.

Venedik Balyosu'nun raporlarına göre, Sarayda bu iki güçlü kamp arasındaki sürtüşmede, Sokollu sonuna kadar direnmiştir. Ancak tarihsel olgulara bakınca, anlaşılan bir başka şey, Osmanlı'nın Kıbrıs'ı almak kararının çok daha önceden verilip, uygulamaya konulduğudur.

3. SEFER EMRİ VE FETVA

Divan-u Hümayun'da Kıbrıs Seferi için emrin ve fetvanın çıktığı tarih, 6 Mart 1570' dir. (12 Numaralı Mühimme Defteri, 1996)

1570 yılında Sefer Emri'nden önce, Ocak 1570'te, İstanbul'da Venedik teknelerine el konulmakta, Venedikli tüccarlar tutuklanarak, malları müsadere edilmektedir. Şubat ayında, Osmanlı birlikleri karadan Venedik topraklarına saldırılar düzenlemişler ve 1 Şubat'ta İstanbul'dan yola çıkan elçi Ubat Çavuş, 27 Mart'ta Venedik Senatosu'nda bir konuşma yaparak, adanın savaşız Osmanlı'ya devrini talep etmiştir. Venedik senatosu 199 ret, 21 de kabul oyuyla Osmanlı teklifini geri çevirmiştir. (Braudel, 1993) Yani, Osmanlı devleti, daha eski bir karara dayanıyor olmalıydı! Nitekim Reguza Cumhuriyeti kaynakları,

daha 1563'te Kanuni Sultan Süleyman'ın adayı almaya niyetli olduğunu kaydetmektedirler. (Braudel, 1993)

Bu aşamadan sonra yapılanlar, Papa V. Pius'un Roma, Venedik, Napoli ve İspanya arasında, Osmanlı'ya karşı bir kutsal ittifak kurma girişimleri ve o dönem Akdeniz'de Osmanlı ile boy ölçüşebilecek tek devlet olan İspanya'nın, hükümdarı II. Phillip'e "katoliklerin kralı" denip, birliklerinin Venedik'in emrine girmesini sineye çeker bir tavır almasına rağmen, bu birliğe katılmamasının hikâyesidir. Daha Mart ortalarında bizzat Papa V. Pius'un İspanya'ya gönderdiği elçi Luis de Torres, eli boş döner. (Braudel, 1993) Daha doğrusu II. Phillip, yardım etmek sözü verir ama sözünü tutamaz. Nedenleri, bu yazının iki konusundan birini oluşturur. Avrupa'nın öteki hristiyan devletleri, Papa'nın girişimlerini olumlu karşılamazlar. Fransa, Osmanlı Devleti ile olan iyi ilişkilerini bozmamak için, papanın girişimine olumlu yanıt vermediği gibi, doğrudan İstanbul'a bir elçi göndererek, Bâb-I Âlî'yi bu ittifak girişiminden haberdar eder. Fransa Kralı IX. Şarl, bununla da kalmaz, Alman Prensleri'ni de bu birliğe katılmamaları konusunda ikna eder. (Uzunçarşılı ts.) Osmanlı'nın Avrupa'daki en önemli rakibi olan Avusturya İmparatoru Maximillien ise, papaya başka bir konuda kırgın olduğu için, böyle bir birliğe katılmak üzere, Alman Prenslüklerinin de katılmasını şart koşar. Oysa yukarıda da görüleceği üzere, Osmanlı müttefiki olan Fransa kralı, onları çoktan ikna etmiştir. Öte yandan, İran'la da bir anlaşma yapılarak, doğu cephesi de emniyete alınmıştır. Papa oraya da başvurur ama eli boş döner. Bu durumda papaya ittifak kurabilmesi için, İtalyan şehir devletleri ve o da bir Habsburg olan İspanya Kralı II. Phillip'ten başka bir seçenek kalmamıştır. (Uzunçarşılı ts.)

Bu arada Adriyatik kıyısındaki bağımsız katolik cumhuriyeti Regüza dahi, Osmanlılar'a çalışmakta ve Venedik ile İspanya arasındaki ittifak ilişkileri ile ilgili haberler, İstanbul'a Dubrovnik'ten bizzat cumhuriyetin yönetiminden gelmektedir. (12 Numaralı Mühimme Defteri, 1996).

5 Mayıs'ta, Venedik'te savaş taraftarı olan Pietro Loredano, Dodge (devlet başkanı) olur. Ne var ki ne o ne de bir başkası, artık Kıbrıs'ı Osmanlı donanmasının elinden kurtaramayacaktır. Zira bir yandan, Venedik'in kolu kanadı kırılmış; öte taraftan da İspanya'nın yardıma gelmesi engellenmiş, Akdeniz egemenliği, tümüyle Osmanlı donanmasının eline geçmiştir.

4. İKİ BÜYÜK DARBE

a) Joseph Nassi ve Venedik Donanmasının Limanda Yanması:

Nassi, bir Portekiz Yahudisi'dir. Orada iş hayatında başarılı olmak üzere, eski dinini inkâr ederek Hristiyan olup, Don Miguez adını almış, bir tüccardır. Bu din değiştirme işinden sonra, her nedense, çok zengin olmuştur. Don Miguez'in bu gönül macerasının peşinde, İstanbul'da ortaya çıkması için, çok zaman geçmesi, gerekmez. Kanuni döneminin sonlarına doğru, İstanbul'da görünür. Bir kez daha din değiştirip, tekrardan eski dinine museviliğe döner ve Joseph Nassi adını alır. Katoliklik, İstanbul'da geçerli bir değer, değildir! İstanbul'da da işlerini yoluna koyup, servetine servet katmakta, gecikmez. Tek bir ihtiyacı kalmıştır, o da saygınlık. Bunu elde etmenin yollarını aramaya başlar.

Tam da o esnada, Kanuni'nin son kalan iki oğlu taht kavgasına tutuşmuşlar, birbirlerini kırmaya uğraşmaktadırlar. Bilindiği gibi, Kanuni önlem olarak önce her ikisine de bazı hafif zorlamalar yapmış, bu meyanda, ödeneklerini azaltmıştır. Masrafı fazla olduğundan, şehzade Selim'in iyice bunaldığı bir zamanda, Joseph Nassi, Kütahya'da kendini gösterir. Şehzadenin ihtiyacı olan altınları temin etmek bir yana, Selim'in çok sevdiği şarap sofralarının da başköşesine yerleşen Nassi, hem onun yakın arkadaşı olur ve hem de önüne koyduğu kumandaria şarabına, kendisini alıştırır. (Hammer, 1992) Sonunda, ikisinin arkadaşlığı o boyutlara ulaşır ki, yerel halk arasında, Selim'in aslında Kanuni'nin oğlu olmayıp, haremde büyütülen bir yahudi çocuğu olduğuna değgin, bir de söylenti çıkar. (Hammer, 1992) Bir başka iddia, Selim'in annesinin Yahudi olduğudur. (Braudel, 1993) Zamanın Venedik Büyükelçisi'nin merkeze gönderdiği raporlarda, Selim'in içip içip, kumandaria şarabı ile sarhoş olduktan sonra, (Braudel, 1993) Nassi'nin boynuna sarılarak, eğer padişah olursa, Kıbrıs'ı fethedip, krallığına da onu getireceğini söylediğinin, tanıkları bulunduğu bildirilmektedir. (de Lamartine, 1991)

Sonunda, Kanuni bilinen biçimde ölür. Sokollu, padişahın ölümünü ordudan saklayarak, o sağmış gibi gündelik emirler yayınlamaya devam ederek, İstanbul'a doğru yola çıkar. Selim yollara düşerek, Belgrad'da orduyu karşılar ve tahta çıkıp kurulur. Daha oturduğu yeri ısıtamadan, Joseph Nassi,

bu kez de sarayda ortaya çıkar... Yerlere kapanarak, yeni padişahı kutsamaya girişir. Selim, yerinden kalkarak onun yanına gider. Kendisini omuzlarından tutup kaldırarak, kendisini Naxos ve Scyros Adaları Dükü ilan ettiğini bildirir. (de Lamartine, 1991) Buna karşılık, yahudi yılda sadece 40bin duka altını vergi verecekti. Oysa bu adaların yalnız şarap geliri yıllık yüzellibin altındı. Ve üstelik Selim o esnada yeniçerilere culûs bahşişi verecek parayı bulamadığından ordu isyan etmek üzere idi. Defterdar buna karşı çıkmaya kalkınca, II. Selim, bunun babasının vasiyeti olduğunu ileri sürer. O döneme ilişkin bir başka Venedik elçi raporunda, Nassi'nin gücünün, üç vezir gücünden çok olduğu yazılıdır. 1567 Mayıs'ında, Paris'te Osmanlı ile İspanya arasında yapılan barış görüşmelerinde, Osmanlı delegasyonunun başında, Joseph Nassi vardır. Şahsına ait istekleri o boyuttadır ki, görüşmeler başarısızlıkla sonuçlanır. (Braudel, 1993)

Nassi, İstanbul'a döner ve evinin üzerine " Joseph Nassi - Kıbrıs Kralı" yazılı bir tabela ile birlikte, Kıbrıs Kraliyet armalarını astırır. (Braudel, 1993; Hammer, 1992; Lamartine, 1991) İstanbul'daki Venedik elçisinin raporlarına göre, bir başka söylenti de Nassi'nin para ile korsan kiralayarak, Hacca giden Osmanlı kervanlarına saldırtıp, sonra da Kıbrıs'a kaçmaları yoluyla, sefere muhalif olan Sokollu'yu zora soktuğu ve Kıbrıs'ın fethini meşru kıldığı doğrudur.

1569 sonbaharına gelindiğinde, Venedik balyosu Sokollu'nun Kıbrıs harekâtına hâlâ karşı olduğunu rapor etmektedir. Gerekçesi de çok güçlü Venedik donanmasıdır.

O esnada ortaya çıkan bir gelişme, Sokollu'nun elindeki en önemli kozu (!) bir anda ortadan kaldırır. 13 -14 Eylül 1569 gecesi, limanda demirli olarak duran Venedik donanması ile birlikte, baruthane, tersane ve cephanelik, havaya uçurur. Artık, Akdeniz'de Osmanlı Donanması karşısında, ciddi bir varlık kalmamıştır. Söylentiler bu sabotajın Nassi ile bir olan Lala Mustafa Paşa'nın marifeti olduğu doğrudur. (Braudel 1993: 468) Bu esnada, dönemin asıl büyük gücü olan İspanya da bambaşka bir dertle uğraşmaktadır.

Sonunda, sefer başlar. İstanbul'dan hareket eden donanma, Ege'de Nassi'nin emirlerini dinlemeyen Tine Adası'nı yerle bir ederek, ilerlemeye

başlar. Tanıklar birerli kolda ilerleyen kalyonların bir ucu Antalya'da iken, öteki ucunun Rodos'ta olduğunu anlatırlar. (Braudel, 1993)

Bu büyük güç, adayı kolayca ele geçirir. Ama Nassi, Kıbrıs Kralı olabilir mi?

Hayır...

Ada, sadrazam hası olarak ayrılır. Yani, Sokollu'ya tımar olarak verilir.

Nedeni ne olursa olsun ve kim yapmışsa yapsın, Eylül 1569'daki Venedik Donanmasını mahveden sabotaj, hem Kıbrıs'ın ele geçirilmesinde çok önemli bir adım olmuş ve hem de Osmanlı devlet politikasının Kıbrıs'ı fethetmek için, çok önceden ve son derecede dikkatle hazırlanmış bir planı olduğunu ortaya koyan kanıtlar arasında, dikkate değer bir yer kazanmıştır.

b) İspanya'ya vurulan darbe:

İspanya, XVI yy.'ın ikinci yarısında, Osmanlı İmparatorluğu'nun Akdeniz'deki en büyük rakibidir. İberik yarımadasının bu Amerikan altını ve gümüşü ile zengin olmuş güçlü hâkimi, Osmanogullarının Avrupa karasındaki en büyük düşmanı, Avusturya imparatorluk hanedanı ile aynı soydan gelen, bir Habsburg olması bakımından, İstanbul için ayrı bir önem kazanmaktadır. O çağ, Habsburg hanedanının, Avrupa'ya hâkim olduğu bir dönemdir. Habsburg hanedanına bir tek Fransa karşı gelebilmekte, o da gücünü Osmanlı ile olan ittifakından almaktadır. "Hristiyan Avrupası"nda karaların ve orta Avrupa'nın hâkimi Avusturya; Batı Avrupa ile denizlerin hâkimi de İspanya'dır. İtalyan yarımadası da bir iki kent devleti hariç, Habsburglar'ın elindedir. Sicilya, Napoli, Siena, Piacenza ve Milano yöneticileri, hanedan mensubudurlar. (Braudel, 1993)Venedik ile girişilecek bir savaşta, Osmanlılar'ın bütün İtalyan şehir devletleri yanında; İspanya'yı da karşısında bulacağı, kesindir. Bu bakımdan, Kıbrıs'ta girişilecek bir harekâтта, batı Akdeniz'in nerede ise hâkimi olan İspanya'nın tavrının ne olacağı, hiçbir ciddi devletin göz ardı edebileceği bir veri değildir. Kaldı ki aynı çağda Osmanlı ile İspanya arasında, Trablusgarb, Cezayir ve Tunus egemenliği için, tekrarlayan deniz savaşları sürdürülmektedir. Yâni İspanya, Bâb-I Âli'nin o çağdaki ciddi rakiplerinden bir tanesidir. Zaten Osmanlılar'ın Kıbrıs üzerine bir sefer yapmak niyetinin ortaya

çıkmasından sonra papa V. Pius'un giriştiği ittifaklar arama politikasında İspanya'nın aldığı rol de bunun kanıtıdır. İspanya Kralı II. Phillip'in, papaya yardım sözü verdiğini daha önce de belirtmiştik.

II. Phillip, papaya verdiği sözü tutarak, donanması, tersanesi ve cephaneliği yanmış bulunan Venedik'e yardım etmeye çalışmıştır. "İspanyollar, kadirge namına ne buldularsa, Güney İtalya'ya yığmışlar " ve iki alayı da 3 Mayıs 1570 günü, Venedik emrine vermişlerdir. Ne var ki Venedik askerlerin maaşlarını ödeyememiş ve onlar da terhis edilmişlerdir. İspanya'nın Avusturya'lı Gian Andrea Doria emrinde Venedik'e tahsis ettiği kadirge sayısı da 60'tır. Ne var ki bu kadirgeler kötü donanımlı, ikmali yetersiz ve bazıları da askerden yoksundur. Osmanlı birliklerinin Kıbrıs'a çıktıkları Temmuz 1570'de bu kadirgeler henüz asker toplamakla meşguldüler. Bu esnada, İspanya'da Kıbrıs için Osmanlı ile savaşılmasına karşı çıkanların sesleri yükselmeye başlamıştı. İspanyol kadirgelerinin iyi silahlandırılmış olanları, İspanya kıyılarında beklemekteydiler. Zira o aylarda İspanya müthiş bir iç savaşla boğuşmaktaydı. Bunun sonucunda, İspanya'nın Venedik'e verdiği kötü silahlandırılmış ve askerden yoksun gemiler, İtalya'dan asker toplayıp, Kıbrıs yoluna çıkana kadar, adada Lefkoşa düşmüş, Mağusa muhasara altına alınmış bulunmaktaydı. İtalyan- İspanyol donanmasının Girit'in kuzeyindeki Suda'da toplanması, ancak 14 Eylül 1570 günü mümkün olabilmiş, Kıbrıs yönüne gönderilen öncüler, adanın Mağusa haricinde Osmanlılar eline geçtiğini bildirince de geri dönmek zorunda kalmışlardır. Bu arada, Akdeniz'in seyir mevsimi geçtiğinden, çıkan fırtınalarda donanmanın pek çok gemisi de batmıştır. Donanma komutanlarından Marc Antonio kendisine verilen 12 kadirgadan sadece 3'ünü geri Messina'ya getirebilmiştir. (Braudel, 1993)

Güçlü İspanya, Osmanlı karşısında neden böyle aciz bir duruma düşmüştür?

26 Aralık 1568 gecesi, İspanya'nın müslümanlarla dolu Granada şehrine, 60 Morisco gelir. Morisco, İspanyolların İspanya'da yaşayan müslümanlara verdiği isimdir. Bu 60 kişi şehirde yüksek sesle İslâmiyet propagandası yapmaya başlarlar. Kısa sürede, etraflarına toplananlarla büyüyen bu grup, şehirden ayrılırken, sayıları 1000'e ulaşmıştır. Madrid, bu olayı küçümser. Asiler, dağlara ulaşınca sayıları 4000'e çıkar. Bir süre sonra, Morisco'lar Orgiba

kentini ele geçirip tahkim etmeye başlayınca, Madrit olup bitenin küçümsenemeyeceğini kavrar ve piyade ile süvari birlikleri hazırlamaya girişir. Ocak'ta Almeida kenti ablukaya alınmış olup, Şubat 1570'te silâhlı asi müslümanların sayısı, 45000'e çıkmıştır. İsyanın Cezayir'den yönetildiğine, artık kuşku duyulmamaktadır. İsyanın başında, isyancılar arasında 300 Türk bulunduğu söylentileri dolaşmaktayken; üç ay içinde isyanı Türkler'in yönettiği açıkça ortaya çıkmış, "İspanya'ya bir Türk müdahalesi" konuşulur olmuştur. Şubat'tan Ağustos'a kadar geçen sürede, isyancıların sayısı yüzbini bulmuş; Granada'dan başka, Aragon Morisco'larının da kıpırdanmaya başlamaları, İspanya'yı dehşete düşürmüş ve bütün kara gücü ile kendi evinde savaşırken, deniz gücünü de muhtemel bir "Türk çıkarması"ni engellemek üzere, Granada kıyılarını muhafaza etmekle görevlendirmiştir. Granada müslümanlarının bu isyanı karşısında, başlangıçta sadece milislerle bu işi çözebileceğini sanan II. Phillip; ancak Ocak 1570'te Avusturyalı Don Juan'ın isyana karşı savaşan birliklerin başında hareket serbestisi kazanmasıyla rahat bir nefes alabilmiştir. 1569 yılı içinde papa V.Pius'un Osmanlı'ya karşı ittifak önerileri, İspanya kralı için anlamsızdırlar çünkü kendi asker ve donanmasına, her yerden çok kendi evinde gereksinmesi vardır. Nitekim 26 Ekim 1569'da papanın temsilcisine, "eğer Türkler müdahale ederlerse, İspanya'nın Türkler'in eline düşeceği" söylenmiştir. Madrid, Morisconco temsilcilerinin İstanbul'a gidip; dönüşte Cezayir'den binlerce çakmaklı tüfek için söz alarak, Granada'ya gectiklerini duyurmakta; Joseph Nassi'nin adamları, Paris'te karşılaştıkları İspanyollar'a, 1570'te Türk donanmasının Granada'ya müdahale edeceğini bildirmektedirler. Fas ve Berberistan sultanları, Bâb - I Âli'ye başvurarak, İspanya'nın beraberce istilâ edilmesini istemektedirler. (Braudel, 1993) Aralık'ta sadece Granada'da değil; Sevilla'da da "insanlar burunlarını dışarı çıkaramamaktadırlar". 19 Ocak 1570 günü, Cezayir'in Osmanlı yöneticisi, "Dayı" durumunda bulunan sonraların Kapudan-ı Derya'sı Uluç Ali Reis, Tunus'u İspanya'nın elinden alır. II. Phillip, bu oldu-bittiyi kabullenmekten başka hiçbir şey yapamaz.

Şubat 1570'de İspanyol birlikleri ile Morisco'lar arasında ilk büyük savaş yaşanır. Bir Morisco kenti olan Galera kuşatılır ve kanlı bir savaş sonunda ele geçirilir. Ne var ki İspanya müslümanları bu kez de dağlara çıkarak, savaşmayı sürdürürler. Mart'ta, bizzat Don Juan kendi birliklerinin disiplinsizliğinen

yakınmaktadır. O dönemde, dağlarda 25 bin asinin fiilen savaşı sürdürdüğü, bunların 4 bininin Türk ya da Berberi olduğu bildirilmektedir. (Braudel, 1993) 27 Mart'ta Madrid'e "Morisco'ların ovalardan tamamıyla atıldığı" bildirilir. Ne var ki Mayıs 1570'de bu kez Sevilla'da 10 bin Morisco'nun ayaklandığı haberi, Madrid'i sarsar. 20 Mayıs'ta isyancıların lideri, Don Juan'ın karargâhına giderek, bir barış anlaşması imzalar. 15 Haziran'da 30 bin Morisconno teslim olmuş, çeşitli gemiler, isyancılar arasındaki Türkler'in Afrika'ya dönmesine tahsis edilmiştir. Bunlar oluyorken, Osmanlı donanması Kıbrıs yolundadır. Ne var ki kilise, yapılan anlaşmaya bağlı olarak Morisco'ların affedileceğine dair hükme sadık kalmaz ve 17 Haziran'da engizisyon faaliyete geçer. Morisco'ların teslim olma faaliyeti, durur. Ağustos 1570'de Madrid'e gönderilen raporlarda, "Afrika'dan gelen teknelerle, yalnız 400 Türk'ün İberyayı terkettiği, ötekilerin kaldığı" bildirilmektedir. (Braudel, 1993) Savaş, tekrar alevlenir. 14 Ağustos'da, Don Juan Morisco'ların sürgün edilmesini önerir. Bu esnada Osmanlı ordusu Lefkoşa önlerindedir. Ekim 1570'de, savaş halâ devam etmektedir. Don Juan'ın tehcir önerisi, yaşama geçirilir. Granada boşaltılır. Dağlarda baş eğmemiş birkaç bin Morisco'dan başka, Granada topraklarında müslüman kalmaz, burası hristiyanlarca iskân edilir. 30 Kasım 1570'de, Avusturyalı Don Juan, Granada topraklarını terk eder.

Granada Savaşı bitmiş, Türk müdahalesi ihtimali ortadan kalkmış ve İspanya rahat bir nefes almıştır. Bu arada, Kıbrıs adasının da Mağusa hariç tümü, Osmanlılar'ın eline geçmiş, bunu ne donanması ve tersanesi yanmış olan Venedik, ne de İspanya önleyememiştir. İspanya'yı bütün Kıbrıs Seferi boyunca eli kolu bağlı, kendi eviyle meşgul bir halde tutan Granada savaşının, Osmanlı desteği ile başlatılıp sürmüş olması, devletin tepelerinde, Kıbrıs'ın fethi konusunda bir anlaşmazlık olduğuna dair iddiaların da bir daha ele alınmasına neden olmalıdır. Vezir-i Âzam'ın karşı olduğu, bu çapta bir harekât, düşünülebilir mi? Veya böylesine kapsamlı bir faaliyet, II. Selim'in şarap zevkine, Nassi'nin krallık tutkusuna bağlı olarak icra edilebilir mi?

SONUÇ

Paul Herre'nin, 1902'de yayınladığı Kıbrıs ile ilgili eserinde, bu harekâtı bizzat sadrazamın düzenleyip savunduğunu ve Sokollu'nun İspanya'ya direkt olarak müdahaleden yana olduğunu öğrenmekteyiz (Braudel, 1993) Bu bilgiye

ulaştıktan sonra, Osmanlı üst yönetimi arasında Kıbrıs konusunda bir anlaşmazlık olduğuna dair, İstanbul'daki Venedik Balyos'unun merkezine yazdığı raporlara dayanan iddiaya katılmak, son derecede güçleşmektedir. Görülüyor ki İstanbul'da, Fernand Braudel'in, iddia ettiği gibi "Osmanlı üst yönetiminde Nassi'nin başını çektiği Şahinler ve Sokollu'nun başını çektiği Güvercinler diye iki kanat, bulunmamakta. Herkes kendine verilen rolü oynamaktaydı. Bu bakımdan "Sokollu, Venedik elçisine bir oyun oynamıştır" iddiası, daha çok kabul edilebilir bir görüş niteliği kazanmaktadır. Adanın fethinden sonra niçin Sokollu'ya has olarak verildiği sorusu da böylece makul bir yanıt bulmuş olmaktadır. Bu bilginin ortaya çıkardığı bir diğer gerçek ise adanın fethinin, bir veya birkaç yöneticinin isteğine değil, devletin uzun ve dikkatli bir planlamasına dayandırılmış olduğudur. Ve elbette ki Kıbrıs'ın fethi, 1568/69 yıllarında korsanların Hicaz'a giden birkaç gemiyi soyup, Kıbrıs'a kaçmış olmalarından dolayı da değildir. Fethin nedeni, çok daha köklü stratejik çıkarlar olup, bu gerekliliğin Osmanlı yönetim kademelerince hissedilmesi, çok daha eski tarihlere dayanmaktadır. 1570 artık konjonktürün hazır olduğu tarih olması dolayısıyla, gerekçeler uydurulup, devletin uzun zamandır gerekli gördüğü bir işlem yapılmıştır. Bu bilginin dikkatimize getirdiği bir başka gerçek ise Osmanlı İmparatorluğu'nda gizli servis faaliyetlerinin, günümüzde ileri sürüldüğü gibi İttihat Terakki ile başlamadığı, çok daha eski devirlerde bile bu çalışmanın mükemmelen sürdürüldüğüdür. Ele aldığımız iki örnek, bu anlamda bulunmaz kanıtlardır.

KAYNAKLAR

1) Yazılı Eserler

Braudel, Fernand. *II. Phillip Döneminde Akdeniz ve Akdeniz Dünyası*. çev. M. Ali Kılıçbay. Ankara: İmge Yayınları, 1993.

Hammer, Joseph Von. *Büyük Osmanlı Tarihi*. 10 Cilt, İstanbul: Üçdal Neşriyat & Sabah Yayıncılık, 1992.

Lamartine, Alphonse de. *Osmanlı Tarihi*. İstanbul: Sabah Yayınları, 1991.

Uzunçarşılı, İsmail Hakkı. *Büyük Osmanlı Tarihi*. 6 Cilt, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, ts.

2) Arşiv Belgeleri

12 Numaralı Mühimme Defteri (978-979/1570-1572). haz. Hacı Osman Yıldırım v.dğr., Ankara: y.y., 1996.

https://www.devletarsivleri.gov.tr/varliklar/dosyalar/eskisiteden/yayinlar/osmanli-arsivi-yayinlar/12_nolu_muhimme_1.pdf